

VOJNA A JEJ VÝZNAM V RÁMCI MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

WAR AND ITS IMPORTANCE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Tomáš Pecher¹ – Bogdan Stojanović²

ABSTRACT

An analysis of such element as the understanding of war in an environment of international relations can never be easy. Wars have always occupied an important place within international relations. Within the context of the development and globalization of civilization, its nature, methods, conditions, resources, participants, etc. has gradually changed. The article deals with new forms of wars which have been greatly influenced by the end of the Cold War and the terrorist attacks on the twins in New York on September 11, 2001. The wars are losing their interstate character and are influenced by the new elements and interests of individual actors who often follow up other than statesmanlike goals.

Key words: *nature of wars, interstate conflicts, assymetry of war, global terrorism, new actors*

Úvod

Vojnu môžeme zaradiť do kategórie pojmov spoločenských vied, ktoré nie sú ľahko definovateľné. V protiklade s ťažkosťami pri určovaní pojmu vojna stojí samotná podstata existencie ľudskej civilizácie. Povaha vojny sa menila v závislosti od technologického rozvoja, ale aj od celkového vývoja ľudskej civilizácie. Tendencia nárastu počtu obetí vojny je v súlade s historickým nárastom možností a kapacít v súvislosti s vraždením a deštrukciou. Prítomnosť vojny v medzinárodných vzťahoch ukazuje, že **Hobbesov** človek-vlk nezmizol, ale zmenil svoje metódy a prostriedky pri realizácii vlastných cieľov. Pruský stratég **Karl Maria von Clausewitz** hovorí, že vojna je akt násilia s cieľom donútiť súperu, aby splnil našu vôľu (Raymond, 2003). Preto vojna predstavuje vôľu v konflikte a cieľ dosiahne po podriadení protivníka tejto našej vôli. Okrem toho **Clausewitz** hovorí, že vojna nie je len politickým činom, ale skutočným politickým nástrojom, pokračovaním politických vzťahov a ich realizáciou

¹ Tomáš Pecher, Mgr. externý doktorand, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Matera Bella v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, tomas.pecher14@gmail.com.

² Bogdan Stojanović, Msc. kandidát na PhD., Fakultet političkih nauka – Univerzitet u Beogradu, Jove Ilića 165, Beograd, Republika Srbija, bogdanp.stojanovic@gmail.com.

inými prostriedkami (Raymond, 2003). V spoločenských vedách existuje tendencia prelínania a rozširovania pojmov, takže je ťažké povedať, či je **Clausewitzova** formulácia správna alebo nie. Postupným rozširovaním termínu politika a následne aj termínu vojna, môžeme však povedať, že **Clausewitzove** zadefinovanie vojny ako predĺzenej ruky politiky, je dnes presnejšie ako kedykoľvek predtým.

V priebehu histórie praktizovanie vojny menilo svoje formy. Vojna sa ako spoločenský fenomén vyvíjala v súvislosti so zmenami jej podmienok, príčin, metód, zdrojov, aktérov a cieľov, ale nikdy nevymizla z medzinárodných vzťahov. Odporúčanie bývalého prezidenta USA, **Johna F. Kennedyho**, že „*ľudstvo musí skončiť s vojnami, lebo vojny skončia s ľudstvom*“, ostalo nere realizované (Kegli-Vitkoff, 2006, s.578).

Napriek tomu, že Charta OSN zakazuje ofenzívnu vojnu v medzinárodných vzťahoch,³ od roku 1945 až do dnešných čias nebolo jedného dňa na planéte bez vojny (Kegli-Vitkoff, 2006, s.578).

Charakter vojny sa náhle zmenil v dôsledku ukončenia studenej vojny. Revolúcia vo vojenských záležitostiach a privatizácia násilia spôsobili, že sa do vojenských konfliktov zapájajú nešťatní aktéri. Rozpad Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy pomohli vytvoriť úrodnú pôdu pre etnické a separatistické vojny, ktoré nezodpovedajú klasickému typu medzištátneho ozbrojeného konfliktu. Aj keď asymetrické vojny a vojny proti neviditeľnému protivníkovi sa stali realitou už počas studenej vojny, až po jej skončení zaujali významnú pozíciu v medzinárodných vzťahoch.

Aj z tohto dôvodu je vojna aj naďalej veľmi dôležitou charakteristikou medzinárodných vzťahov a nie je veľká šanca na to, aby sa to v budúcnosti výrazne zmenilo.

1 Nové vojny

Niektorí zo súčasných autorov hovoria, že v globalizovanej ére existuje nový typ organizovaného násilia, ktorý sa označuje ako „*nová*“ vojna (Kaldor, 2005). Osobitosť „*nových vojen*“ spočíva vo vnútornom charaktere konfliktu, ale vonkajší vplyv zostáva dominantný, pretože štátna suverenita je dnes medzinárodne ukotvená a vychádza z vestfálskeho rámca. Je to aj jedným z dôvodov, pre ktorý **Martin Shaw** spomína termín „*zvrhlé vojny*“ (Kaldor, 2005). „*Nové*“ vojny vznikajú z narušenia štátnej suverenity a straty štátneho monopolu na kontrolu nad organizovaným násilím. Zvrchovanosť štátu je ohrozená aj zhora, zo strany medzinárodných inštitucionálnych dohôd a aj zdola, zo strany občianskej spoločnosti. Právo na vojnu (*ius ad bellum*) bolo predtým vyhradené výlučne pre štáty a vzchádzalo z tézy o štátnom záujme ako jedinom

³ Článok 2 Charty OSN, informácia z oficiálnej webstránky <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

legitímnom odôvodnení vojny. Neštátne prvky nemohli byť využívané na štátne záujmy, a preto im bolo odopreté právo na dosahovanie svojich cieľov počas vojny.

Ciele „*starých*“ vojen boli geopolitickej a ideologickej povahy, zatiaľ čo ciele „*nových*“ vojen súvisia s politikou identity (Kaldor, 2005). Boj za identitu národov, klanov, náboženských alebo jazykových skupín je základom „*nových*“ vojen. Konflikty v súvislosti s identitou existovali v predošlých vojnách, ale v tom čase tieto identity úzko súviseli so záujmom štátu a neexistovali samostatne. Neštátna orientácia „*nových*“ vojen má za následok oveľa väčší počet civilných obetí. Pomer civilných voči vojenským obetiam počas vojen v 90-tych rokoch 21. storočia bol približne 8:1 (Kaldor, 2005). Na „*nových*“ vojnách sa zúčastňujú najrôznejšie skupiny ľudí, ako sú kriminálne klany, žoldnieri, paramilitantné alebo parapolicajné sily, ktoré vo všeobecnosti fungujú decentralizovane.

Kľúčovým prvkom „*nových*“ vojen je prítomnosť asymetrických vzťahov. „*Nové*“ vojny nie sú úplne nové, ale je opodstatnené používať tento termín na zobrazenie rozdielu v porovnaní s klasickými medzištátnymi vojnami.

Vojna sa od javu založenom na štátnej akcii, centralizovanom a hierarchicky usporiadanom, vyvinula v jav, ktorý je založený na privatizácii a decentralizácii.

2 Asymetria vojny

Symetria odkazuje na porovnateľnosť dvoch pojmov, zatiaľ čo asymetria predstavuje vedomú absenciu symetrie. Asymetria konfliktu sa spomína už v Biblii, keď mladý pastier Dávid porazil najsilnejšieho fílištínskeho bojovníka Goliáša. Podobne ako v prípade biblického súboji medzi Dávidom a Goliášom, niektorí aktéri aj dnes veria, že môžu dosiahnuť víťazstvo pri nerovnomernom pomere síl, v ktorom sú nesporne slabším súperom. Medzinárodný teroristický akt predstavuje zbraň v rukách slabších, ktorú môžeme porovnať s Dávidovým prakom, ktorým usmrtil Goliáša. Asymetriou rozumieme, že odmietnutie pravidiel boja robí vojnu úplne nepredvídateľnou. Neporovnateľne slabší súper si vyberá množstvo konfliktov a cieľov, ktoré sa ťažko bránia, ako napr. námestia, autobusové stanice, kiná, divadlá a iné verejné priestory. Cieľom je civilné obyvateľstvo. Hlavnými črtami asymetrickej vojny sú nepredvídateľnosť a faktor prekvapenia, ktoré robí obranu takmer nemožnou.

Asymetria bola vo vojenských konfliktoch známa už tisícky rokov pred skončením studenej vojny. Avšak asymetria v dávnej minulosti mala defenzívny charakter a obmedzovala sa na používanie nepredvídateľných metód a prostriedkov pri odpore voči značne silnejšiemu nepriateľovi. V období po studenej vojne asymetria rozširuje oblasť svojho pôsobenia a nemá už len výlučne obranný charakter, čo najlepšie dokazujú útoky z 11. septembra 2001 na najsilnejší štát v histórii ľudstva. „*Spočiatku výlučne obranný charakter*

asymetrie, postupným úspechom gerilovového štýlu objavil jej útočné prednosti“ (Kurmon – Ribnikar, 2003, s.17). Asymetria dnes všetko čo má k dispozícii využíva ako svoju zbraň. Ako príklad môžeme uviesť civilné lietadlá, ktoré sa v nesprávnych rukách môže zmeniť na mimoriadne nebezpečnú zbraň.

Asymetria vo vojne nie je novinkou, ale možno konštatovať, že dosiahla svoj vrchol v období po studenej vojne a rozmachu globalizácie. Asymetria po studenej vojne úplne zmenila charakter vojny a niektorí teoretici správne tvrdia, že rozšírenie samotného pojmu vojny v takom rozsahu je neopodstatnené. Je vôbec možné zaradiť konflikt západných krajín liberálnej demokracie proti al-Káide, ISIS a globálnemu terorizmu celkovo pod pojem vojna alebo je to úplne nový fenomén?

Názor autorov tejto práce je bližšie k pochopeniu, že vojna je nedostatočne definovaný a nepresne vymedzený pojem, zmenila svoju podstatu a ako taká sa môže viesť aj proti neštátnym a „neviditeľným“ protivníkom. „Nová“ vojna je dnes všadeprítomná charakteristika medzinárodných vzťahov.

3 Revolúcia vo vojenských záležitostiach (RMA)

Výraz *„revolúcia vo vojenských záležitostiach“* (ďalej: RMA – Revolution in Military Affairs) priniesli Sovieti v 60-tych rokoch 20. storočia, aby ním označili masívne zaradenie jadrových zbraní do vojenského arzenálu (Kurmon – Ribnikar, 2003). RMA pre Sovietov znamenalo nahradenie kvality kvantitou. Koncept RMA sa dostal k životu aj medzi krajinami západnej demokracie, ale tam označoval víťazstvo kvality nad kvantitou. Koncept RMA vníma vojny ako tradičné modely, v ktorých sa nové technológie vyvíjajú v historickom lineárnom procese. To znamená, že informačné technológie sú pre vojnu rovnako dôležité ako napríklad nahradenie konskej sily mechanickou. **Andrew F. Krepinevich** uvádza najmenej desať RMA od roku 1300 do súčasnosti, ktoré úplne zmenili povahu vojny (Kurmon – Ribnikar, 2003).

Albert Einstein, fyzik, ktorého myšlienky boli základom pre vývoj jadrových zbraní, povedal, že si nie je istý, aké zbrane budú použité v tretej svetovej vojne, ale je si istý, že v štvrtjej sa budú používať *„palice a kamene“*. Revolúcia v technológii *„ruší zmysel pechoty“*, pretože v počítačovej dobe *„obloha má oči, náboje majú mozgy a víťazstvo patrí krajine, ktorej armáda má lepšie vybudovanú informačnú sieť“* (Kegli – Vitkof, 2006, s. 666 - 675).

Otázkou, ktorá vzniká, nie je to, či vojna zmizne ako sociálny fenomén alebo prestane byť menej významná v medzinárodných vzťahoch, ale či RMA urobí vojnu bezpečnejšou alebo práve naopak pripraví cestu pre zničenie ľudskej civilizácie?

Pri prvom spomenutom spôsobe existuje možnosť, že sú niektoré budúce čisto informačné vojny (information ware - IW), ktoré budú realizované napr. prostredníctvom počítačových vírusov, elektromagnetických impulzov, ktoré

znenfunkčnia celý komunikačný systém alebo prostredníctvom tzv. logických bômb, ktoré môžu brániť a presmerovať dopravný systém nepriateľa (Kegli – Vitkof, 2006). Určitý druh futuristickej vojny, v ktorej jedna strana vyhrá bez jediného výstrelu, sa môže teraz javiť ďaleko od reality, ale nemôžeme s istotou povedať, že to nie je možné v budúcnosti. Druhý možný spôsob, ktorým sa môže ľudstvo vydať, je cesta zničenia. Začiatkom roku 2003 predstavoval nukleárny arzenál piatich hlavných mocností okolo 20 150 bojových hlavíc (Kegli – Vitkof, 2006). Dnes je toto číslo o niečo menšie, ale krajiny majú niekoľkonásobnú kapacitu zničiť ľudskú existenciu na planéte.

Druhá možnosť sa nám zdá byť málo pravdepodobná, ale prvá sa javí ako nevyhnutnosť, pretože väčšina krajín nie je pripravená úplne sa vzdať možnosti vojny k dosiahnutiu svojich cieľov. Preto sa vo vojne využijú *"humánnejšie formy"* a v rámci RMA sa budú využívať nové sofistikované zbrane umožňujúce vojnu bez účasti veľkých armád. Niektoré vojenské akcie, ako napríklad *"humanitárna intervencia"* NATO v SR Juhoslávia v roku 1999, ukazujú, že je možné viesť vojnu a dosiahnuť vojenské ciele len zo vzduchu. Táto vojna, ako aj vojny v Afganistane, Iraku a Sýrii o niečo neskôr, hovoria, že charakter medzištátnych vojen úplne pozmenila revolúcia vo vojenských záležitostiach. K tomu sa hodí aj slávny výrok francúzskeho postmodernistu **Jeana Baudrillarda**, že Vojna v Perzskom zálive bola vlastne *„vojnou, ktorá sa nestala“*.

4 Koniec studenej vojny a začiatok nových vojen

Celé 20. storočie je storočie vojen. Po skončení studenej vojny zavládol optimizmus v súvislosti s vojnami, pretože sa predpokladalo, že ich počet sa bude znižovať. Avšak, rozpad východného bloku priniesol nové konflikty. Počet vojen v roku 1992 dosiahol na ročnej úrovni rekordné číslo 51, čo bolo trikrát viac ako v 60. rokoch, keď priemerný počet vojen v jednom roku bol 19. V priebehu celého 20. storočia dochádzalo k tendencii nárastu počtu vojen. V 50. rokoch 20. storočia sa priemerne viedlo 13 vojen ročne, v 60-ich 19 vojen, 70-ich 31 konfliktov a v 80. a 90. rokoch 20. storočia sa každoročne viedlo viac ako 40 vojen ročne. (Kegli – Vitkof, 2006, s. 591)

Tieto skutočnosti potvrdzujú, že po skončení studenej vojny a rýchlej globalizácii zostala vojna aj naďalej významnou črtou medzinárodných vzťahov, možno ešte významnejšou ako predtým.

Teória **Francisa Fukuyamu** o konci dejín sa ukázala ako čiastočne správna. Koncepcia liberálnej demokracie dosiahla veľké víťazstvo v ideologickej konfrontácii medzi Západom a Východom, ale liberálnu demokraciu sa nepodarilo rozšíriť do celého sveta. Západné krajiny liberálnej demokracie možno aj vstúpili do *„post-historickej epochy“*, ale mnohé krajiny sú stále uviaznuté v historickej ére, ktorá je príznačná množstvom konfliktov. A zdá sa, že sa tieto krajiny ani nebudú vedieť ešte dlhé obdobie vyhrabať z tohto historického *„blata“*. Bolo by oprávnené položiť otázku, či by bola vojna aj

naďalej významnou črtou medzinárodných vzťahov, ak by všetky krajiny sveta prijali liberálne demokratický koncept. Liberálna teória demokratického mieru hovorí, že hlavné príčiny vojen sú spôsobené organizáciou štátnej moci. Hlavná myšlienka tejto teórie spočíva v názore, že demokratické štáty nevedú vojnu proti sebe (Kegli – Vitkof, 2006). Vojny preto môžu byť odstránené šírením liberálnej demokracie vo svete. Z faktov vyplýva, že príklady vojen medzi stabilnými demokratickými štátmi sú naozaj zriedkavé. Pri utopickej predstave, že myšlienka liberálnej demokracie by mohla pokryť celý svet, vojny medzi štátmi by pravdepodobne vymizli alebo by boli prítomné vo veľmi malom množstve. Treba však poznamenať, že tak ako sa menil charakter vojny a medzištátne vojny stále pretrvávajú, ale je veľmi nepravdepodobné, že by „nové“ vojny vymizli aj napriek zavedeniu demokracie na univerzálnej úrovni. „Nové“ vojny sú prevažne vnútroštátneho charakteru.

5 Vnútroštátna vojna

Koniec studenej vojny mal za následok explóziu vnútroštátnych vojen. V období 1989-2001 vypuklo 118 vnútroštátnych vojen na rozdiel od 8 medzištátnych v tej istej perióde (Kegli – Vitkof, 2006, s. 611). Najčastejšími príčinami vnútroštátnych vojen sú etnické a náboženské faktory, ale aj ekonomické spory a boje rôznych skupín o kontrolu nad štátom. Aj keď majú tieto vojny lokálny charakter, významnú úlohu pri nich zohráva aj obrovský vonkajší vplyv alebo dokonca priame zapojenie zahraničných faktorov. V časoch multidimenzionálnej globalizácie sa niekedy strácajú rozdiely medzi miestnym a globálnym.

Zdá sa, že vnútroštátne vojny naberú v budúcnosti na ešte väčšej dynamike, keďže na svete existuje okolo 200 krajín a viac ako tisíc etnických skupín, ktoré môžu potenciálne predstierať, že sú nezávislými národnými štátmi. Cez túto prizmu môžeme sledovať ako bude vojna, aj tá v rámci štátu, časom zohrávať dôležitejšiu úlohu v medzinárodných vzťahoch.

6 Vojna proti globálnemu terorizmu

Útoky na USA z 11.9.2001 prinútili amerických politických lídrov a vojenských expertov zmeniť pohľad na terorizmus, ktorý dovtedy predstavoval marginálny a zriedkavejší jav. Týmto útokom sa dostal do centra svetovej pozornosti. Jedenásty september sa stal rozdeľujúcou líniou, ktorá vytvorila dve epochy, pričom v tej druhej, ktorá nastáva po tomto dátume, sa menia pravidlá vojenských hier, ale aj samotné vnímanie vojny.

Definícia terorizmu bola rozšírená aj vyjadreniami vtedajšieho amerického prezidenta **Georgea W. Busha**, v ktorých vyhlásil, že „*nepriatelía slobody sa dopustili vojnového činu*“ (Kegli – Vitkof, 2006). Bush tým pádom vyhlásil vojnu neviditeľnému nepriateľovi, ktorý nie je dislokovaný v jednej

alebo dvoch krajinách, ale zahŕňa celosvetovú sieť ideologických teroristov, ktorých cieľom je zmena medzinárodného status quo. Takáto vojna sa potenciálne vedie všade a proti všetkým.

Áká je to vojna, v ktorej výhoda počtu vojakov, tankov a lietadiel nezaručuje úspech? Terorizmus je druh nelegálnej vojny, ktorá je vyhradená pre neštátne skupiny (Kurmon – Ribnikar, 2003, s. 123). Je to spôsob ako viesť vojnu s malými prostriedkami, v ktorej sa pri minimálnych nákladoch dosiahnu maximálne výsledky. Terorizmus rozšíril vedenie vojny na civilnú oblasť, pretože krajiny, ktoré vyhlásili vojnu medzinárodným teroristom, dostali do vojny aj civilistov.

V globalizovanom svete je veľmi ťažké kontrolovať prenos informácií, znalostí, technológií a relatívne lacných zbraní, ktoré v rukách neštátnych skupín môžu spôsobiť vážne škody aj najsilnejším krajinám na svete.

Táto forma permanentnej vojny zaujíma asi najdôležitejšie miesto v súčasných medzinárodných vzťahoch. Či už odôvodnene alebo nie, je otázka na dlhšiu diskusiu.

Záver

Nebezpečenstvo vojny nezmizlo. Zmena charakteru vojen neznížila ich prítomnosť a význam. Aj keď medzinárodné ozbrojené konflikty nevymizli, ich význam v medzinárodných vzťahoch poklesol. Paralelne s tým sa „*nové vojny*“ stávajú čoraz významnejšou charakteristickou črtou globalizovaného sveta. Osvojenie násilia, dostupnosť informácií a technológií, rozvoj občianskeho sektora a oslabenie štátnej suverenity, ako aj zvyšovanie nacionálnych pocitov medzi rôznymi etnickými skupinami tvoria základ pre budúce nové vojny.

Zvláštny aspekt predstavuje vojna vyhlásená medzinárodným teroristom, čím sa pripustili nové, civilné a aktívne zložky vojny. V budúcnosti môžeme očakávať nárast počtu vojen, najmä tých, ktoré sa týkajú národného oslobodenia, ako aj vojen proti „neviditeľným“ nepriateľom a asymetrickým hrozbám.

Literatúra:

- BAUDRILLARD J. 1995. *The Gulf War did not take place*. Bloomington: Indiana University Press, 1995. 87s. ISBN 13: 9780253210036.
- FUKUYAMA, F. 2007. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers, 2007. 384s. ISBN 8086182274.
- KALDOR M. 1999. *New and old wars: organized violence in global era. 1st.ed.*. Stanford: Stanford University Press, 1999. 192s. ISBN 0-7456-3441-9.
- KEGLI Č. - VITKOF J. 2006. *Svetska politika – trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope. FPN i DA Ministarstva spoljnih poslova SCG, 2006, 954s. ISBN 86-82363-47-X.

KURMON, B. – RIBNIKAR, D. 2003. *Asimetrični ratovi*. Beograd: NIC Vojska, 2003. 218s. ISBN-13: 978-86-7530-093-9.

RAYMOND A. 2003. *Peace and War: A Theory of International Relations*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2003. 848s. ISBN 0-7658-0504-9

TOFFLER, A. – TOFFLER, H. 2002. *Válka i antiválka*. Praha: Dokořán, 2002. 304s. ISBN – 8086569160.